

LAUSUNTO

Kunta- ja hyvinvointijaosto

Asia: VNS 2/2025 vp Valtioneuvoston selonteko julkisen talouden suunnitelmasta vuosille 2026 - 2029

<https://www.eduskunta.fi/pdf/VNS+2/2025>

Teema: Sote-palveluiden tilannekuvan seurannan ja rahoitusperiaatteet toteutumisen seurannan työkalut ja niiden käyttäminen hyvinvointialueiden ohjauksesta.

Kuinka mm. palveluiden saatavuuden, kustannusten, laadun sekä vaikuttavuuden seuranta tehdään (kuinka tiedot valtakunnallisesti kerätään)?

Miten tietoja hyödynnetään hyvinvointialueiden ohjauksen tukena ja kuinka tiedot ovat eri toimijoiden saatavilla ja hyödynnettävissä?

Yleistä hyvinvointialueiden tilanteesta ja näkymät vuodelle 2026

Talouden haasteista huolimatta hyvinvointialueet järjestävät sosiaali- ja terveydenhuollon väestön kannalta yhdenvertaisemmin ja lainmukaisemmin kuin aiemmin kuntien vastatessa sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä. Henkilöstön saatavuus on alkanut parantua kesän 2024 jälkeen. Lääkäreitä ja muuta hoitohenkilöstöä on alkanut siirtyä voimakkaammin suoriin palvelussuhteisiin hyvinvointialueelle. Hyvinvointialueet ovat onnistuneet tuomaan perinteisen palvelutuotannon rinnalle ja osin sitä korvaamaan digitaalisia palveluita, jotka ovat parantaneet palveluiden saavutettavuutta. Samanaikaisesti on kuitenkin sosiaali- ja terveystaloudellisia ongelmia, joiden järjestäminen ei toteudu lainmukaisesti kuten esimerkiksi mielenterveysongelmia kokevien ja päihitteitä käyttävien lasten ja nuorten sosiaali- ja terveystaloudelliset sekä kaiken ikäisten erikoissairaanhoidon kiireetön hoito suhteessa lainsäädännön määräaikoihin.

Alueiden taloudellinen eriytyminen on tällä hetkellä kiistatonta ja muutosohjelmien toimeenpanossa on merkittäviä alueittaisia eroja. Vuoden 2025 rahoituksen kasvusta merkittävä osa (1,4 miljardia euroa) muodostuu ensimmäistä kertaa tehtävästä jälkikätestarkistuksesta. Alueiden välillä on merkittävää vaihtelua kustannusten muutoksessa vuosien 2024 ja 2025 välillä, mikä kielii eroista talousarvion laadinnan lähtökohtaotetuksissa. Talousarvioiden mukaan vuoden 2025 ylijäämä olisi noin 240 milj. euroa. Ylijäämää selittää rahoituksen tason selkeä nosto (+9,0 %, n. 2,2 mrd. euroa) sekä maltillinen

LAUSUNTO

kustannusten nousu (+2,8 % verrattuna vuoden 2024 tilinpäätösarvioihin). Jälkikäteistarkistuksen osuus rahoituksen kasvusta on 1,4 miljardia euroa.

Vuoden 2026 rahoituslaskelmassa näkyy hyvinvointialueiden tuloksen parantuminen, jolla korjataan alaspäin vuoden 2025 suurta jälkikäteistarkastusta. Hyvinvointi-indeksin nousu on 3,24 %.

Tehtävämuutokset tulevat talousarviomuutosten kautta. Hyvinvointialueiden alijäämien kattaminen hyvinvointialueilta edellytetyssä aikataulussa edellyttää useilla alueilla sopeutustoimenpiteitä, jotka saattavat vaarantaa lakisääteisten sosiaali- ja terveystalouden järjestämisen. Tilanteeseen liittyvät riskit tulisi huomioida hyvinvointialueiden toiminnan ja talouden ohjauksessa esimerkiksi ennakkollisella talouden ohjauksen menettelyllä. Hyvinvointialueiden toiminnassa on nähtävissä riskejä, liittyen mm. uudistamisohjelmien toteutumismenestykseen, väestön yhdenvertaisuuteen, alueiden kehityksen eriytymiseen sekä valtion ohjaustoimien tarpeen lisääntymiseen.

Hyvinvointialueiden suoriutumisen tematiikka

Hyvinvointialueiden ohjauksessa on käytettävissä useita erityyppisiä mekanismeja kuten esimerkiksi:

- valtakunnalliset tavoitteet
- hyvinvointialueneuvottelukunta, hyvinvointialueneuvottelut, YTA-neuvottelut
- investointien ohjaus ja lainanottovaltuudet
- ennakkollinen talouden ohjaus
- arviointimenettely
- lisärahoitus

Nyt nähtävillä oleva tilanne, jossa alueiden talouteen ja toimintaan kohdistuu merkittäviä muutoshasteita samalla kun niiden kehitys on talouden osalta eriytynyt, tulee korostamaan tilannekuvan seurannan merkitystä. Lisärahoitusprosesseja on meneillään tällä hetkellä yhdellä alueella (Etelä-Pohjanmaa) ja kaksi muuta prosessia on alkamassa (Pohjois-Karjala ja Etelä-Karjala).

Rahoituksen riittävyyden arvioinnissa taustalla on syytä myös ottaa huomioon oikeuskanslerin 23.4.2025 päätös, koskien hyvinvointialueen talousnormiston ja järjestämisvastuuta määrittävän lainsäädännön välistä ristiriitaa. Keskeisimpinä huomioina päätöksessä:

- Lisärahoitus on ensisijainen menettely ts. hyvinvointialueen on haettava lisärahoitusta, jos ei pysty täyttämään sosiaali- ja terveystalouden koskevan lainsäädännön vaatimuksia.
- Ministeriöiden on pohdittava omaa aloitteellisuuttaan lisärahoitus- ja / tai arviointimenettelyjen käynnistämiseksi.

LAUSUNTO

- Myös hyvinvointialueiden tulee tehdä toimia, jolloin niiden voi olla välttämätöntä priorisoida ja uudistaa sote-palveluja sekä mm. palveluverkkoa sote-lainsäädännön sen mahdollistaessa.
- Lainsäädäntökokonaisuus on ”lähtökohtaisesti pätevää” mutta lisäksi rahoitusmallin toimivuutta on arvioitava ja systeemisissä ongelmissa lainsäädäntöä on muutettava.
- STM:n on ryhdyttävä toimiin selvityksessään (v. 2024) toteamiensa palvelujen vaarantumisen korjaamiseksi.

Eri ohjausmekanismeissa tarvitaan ja käytetään eri tietoja, mutta yhteistä käyttötapauksille on se, että alueiden toimintaa koskevan arvioinnin tulee tapahtua yhteisesti sovituille mittareilla, siten että alueet ovat samalla viivalla, kun arvioidaan niiden suoriutumista lakisääteisistä tehtävistään. Arviointi ei voi olla pistemäistä, sen tulee kattaa kokonaisuuksia, siten että katvealueita jää mahdollisimman vähän.

Esille nousevina tyypillisinä kysymyksinä nousevat esimerkiksi; mikä on riittävää suoriutumista lakisääteisistä palveluista, miltä osin suoriutuminen ei ole riittävää, mistä tämä johtuu, onko toiminnan tuloksellisuus ja laatu riittävää. Nämä asiat tulee kyetä määrittämään ennen kuin perusteltua vastausta kysymykseen voi antaa.

Palvelujen saatavuuden, kustannusten, laadun sekä vaikuttavuuden seuranta ja tiedonkeruu

Palvelujen saatavuuden, kustannusten, laadun ja vaikuttavuuden seurantatietojen tiedonkeruut toteutetaan eri tavoin ja toimijoiden toimesta. Sote-palvelujen saatavuutta, laatua ja vaikuttavuutta kuvaavat tiedot kerätään THL:n toimesta ja kustannustiedot osana valtiokonttorin julkisen talouden taloustiedonkeruita.

Saatavuus-tiedot perustuvat THL:n säännöllisiin tiedonkeruisiin, joista tuotetaan tietokanta- ja tilastoraportteja THL:n verkkosivuilla. Tietoja on saatavissa perusterveydenhuollon, suun terveydenhuollon ja erikoissairaanhoidon osalta kuukausittain päivittyvistä tietokantaraporteista. Raportointi on uudistamassa parhaillaan 1.1.2025 voimaan tulleen ns. nuorten terapiatakuu lainsäädännön myötä. Sosiaalihuollon saatavuustietojen kokonaisuudessa raportoidaan lastensuojelun ja toimeentulohakemusten käsittelyaikoja. Tietojen keruu toteutetaan kaksi kertaa vuodessa. Tiedot raportoidaan julkisessa verkossa tietokanta- ja tilastoraporteilla. Saatavuus-tietojen osalta tunnistetut puutteet koskevat muita kuin edellä mainittuja sosiaalihuollon palveluja. Sosiaalihuoltolain (1301/2014, 36§ ja 45§) mukaan Palvelutarpeen arviointi on aloitettava 7 vuorokaudessa yhteydenotosta ja palvelujen toimeenpano kolmen kuukauden kuluessa päätöksen antamisesta. Säännönmukainen sosiaalihuollon palvelujen saatavuuden seuranta ei toteudu tällä hetkellä, mutta sitä kehitetään THL:n ja STM:n yhteistyönä.

LAUSUNTO

Kustannustietojen tiedonkeruu toteutetaan valtiokonttorin toimesta ja tiedot siirretään myös THL:lle viranomaisrajapinnan kautta. THL:n on perustettu TAHTO (Talous-, henkilöstö- ja toimintatiedot) -rekisteri vuonna 2021, jonne valtiokonttorin taloustiedot siirretään edelleen käsiteltäväksi sopivaan muotoon raportointia varten. Sote-palvelujen osalta erityisen kiinnostava taloustiedonkeruu koskien tilinpäätöstietoja palveluluokittain toteutetaan kerran vuodessa keväällä. Palveluluokkakohtaista tietoa yhdistetään THL:n palveluja kuvaaviin rekisteriaineistoihin, mikä mahdollistaa esimerkiksi sote-palvelujen yksikkökustannuslaskennan. Näitä tietoja raportoidaan THL:n tietokantaraporteilla ja [Sotkanet](#) – tilastopalvelussa sekä hyvinvointialueiden tilannekuva raportointipalvelussa.

Laatu- ja vaikuttavuustietojen tiedonkeruu on tällä hetkellä suppeaa ja hajanaista. THL toteuttaa laatu- ja vaikuttavuustiedonkeruuta osana tilastoviranomaistoimintaa ja kansallisessa laaturekisteri-toiminnassa. Kerättävät tiedot koskevat kuitenkin yksittäisiä sairausryhmiä tai näkökulmia. Asiaan tartuttu Kansallisen sote-tietojohdamisen ja vaikuttavuuden kehittämisen toimeenpano-ohjelmassa. Toimeenpano-ohjelmassa kehitetään kokonaisvaltaisesti vaikuttavuustiedon keruuta, käsittelyä ja hyödyntämistä palvelujärjestelmän ohjaustarpeisiin. Ohjelma sisältää resursseja kansallisen laaturekisteritoiminnan vahvistamiseen, haitta- ja vaaratapahtumatietojen tietotuotannon kehittämiseen sekä asiakkaan kokemustietojen tietotuotannon kehittämiseen. Haitta- ja vaaratapahtumatietoja kehitetään yhteistyössä THL:n, Asiakas- ja potilasturvallisuuskeskuksen ja STM:n kanssa. Asiakkaan kokemustietoja kerätään sekä asiakaspalautetietoina palvelusta (PREM) ja asiakkaan kokemasta palvelun vaikutuksesta hänen hyvinvoinnin ja terveyden tilan muutokseen (PROM). Tämän kokonaisuuden raportointi edellyttää laajaa tietojen yhdistämistä, jotta asiakkaiden palveluketjuja voidaan tarkastella kokonaisuutena ja arvioida annettujen palvelujen vaikutuksia, laatua ja vaikuttavuutta. Yhdistämällä yksikkökustannustietoja tähän kokonaisuuteen voidaan tulevaisuudessa arvioida myös palvelujen kustannusvaikuttavuutta.

Tietojen hyödyntäminen hyvinvointialueiden ohjauksessa

STM on aloittanut vuoden 2023 keväällä kehittämään uudistuneen sote-rakenteen myötä erityisesti hyvinvointialueiden seurantaan, arviointiin ja ohjaukseen raportointipalvelua. Ensimmäinen versio johdon työpöytä -työkalusta, Johdon strateginen tilannekuva (JST), valmistui kesäkuussa 2023. Raportit olivat vain rajatusti valtioneuvoston nimettyjen virkahenkilöiden käytössä. Ensimmäisen version toteutuksen teki konsulttiyhtiö, jonka jälkeen raportointikokonaisuuden kehittäminen päätettiin siirtää terveyden ja hyvinvoinnin laitokselle, koska keskeiset tietoaaineistot ovat THL:n hallussa ja heillä on myös laajat oikeudet käsitellä aineistoja. THL:ssä toteutettiin uudella raportointiratkaisulla mukaillen ja edelleen kehittämällä ensimmäistä JST:n versiota ja THL:n työn tulos julkaistiin kesäkuussa 2024. Tämä ratkaisu on julkisesti saatavilla osoitteessa thl.fi/jst. Raportointi-ratkaisu on suunniteltu hyvinvointialueiden ohjauksesta vastaavien valtioneuvoston virkahenkilöiden ja hyvinvointialueiden tietotarpeiden mukaisesti ja siellä esitettävät tiedot keskittyvät hyvinvointialueiden tilannekuvan esittämiseen.

LAUSUNTO

Tietoja hyödynnetään hyvinvointialueiden ohjauksessa muun muassa raportointiaessa eri sidosryhmille hyvinvointialueiden tilanteesta, hyvinvointialueneuvotteluihin valmistautumisessa ja STM:n selvitystä laadittaessa. Raportointi on tarkoitettu hyvinvointialueen jatkuvan seurannan välineeksi, joten sitä käytetään kaikissa ohjaustilanteissa (lisärahoitus, arviointimenettely jne.). Hyvinvointialueet ovat kertoneet hyödyntävänsä tietoa oman päätöksenteon tukena esimerkiksi aluevaltuuston kokouksissa ja vertaistiedon tietolähteenä. Tiedot ovat julkisesti saatavilla, joten tietoa hyödyntävät myös median edustajat ja muu julkinen yleisö.

Arviointikehikko työkaluna

STM:ssä on paraikaa valmistelussa *arviointikehikko*, joka palvelisi valtioneuvostoa hyvinvointialueita koskevissa lakisääteisissä ohjaustilanteissa ajantasaisesti. Kehikko tarjoaa vastauksia siihen, riittääkö yleiskatteellinen rahoitus hyvinvointialueiden lakisääteiseen järjestämistehtävään, jolloin toimintaa, taloutta ja tuloksellisuutta tarkastellaan yhtäaikaaisesti ja kokonaisuutena kansallisesti ja hyvinvointialueittain. Tarkastelussa täsmennetään riittävien lakisääteisten palvelujen sisältö huomioiden palveluvalikoiman periaatteet sekä määritellään arviointikehikossa käytettävät tuloksellisuuden ulottuvuudet ja mittarit tavoitetasoineen. Nämä tiedot esitetään THL:n raportointipalvelussa verkossa. Ensimmäinen julkaisu on suunniteltu avattavan lokakuussa 2025.

Asiantuntijalausunnon laatijat STM: Jussi Lind, erityisasiantuntija/Petra Kokko, neuvotteleva virkamies